PISZCZAŁKA (*70*) *sb f*

-åł- (*59*), -ał- (*2*); -ał- *GórnDworz*; -åł : -ał- *Mącz* (*8*:*1*); *końcowe* a *jasne*.

sg N piszczałka (*18*). ◊ *G* piszczałki (*5*). ◊ *A* piszczałkę (*10*). ◊ *I* piszczałką (*6*). ◊ *L* piszczałce (*3*). ◊ *pl N* piszczałki (*6*). ◊ *G* piszczał(e)k (*2*). ◊ *D* piszczałkóm (*1*). ◊ *A* piszczałki (*6*). ◊ *I* piszczałkami (*4*), piszczałki (*1*); -åmi : -i *BielKron* (*3*:*1*). ◊ *L* piszczałkach (*8*); -ach (*5*) *GórnDworz*, *RejPos*, *BielSpr* (*2*), *WujNT*, -åch (*2*) *RejZwierz*, *BielKron*, -(a)ch (*1*).

Sł stp brak, *Sł stp nazw os*, *Cn notuje*, *Linde XVI* (*jeden z niżej notowanych przykładów ze SpiczZioł*) *– XVIII w.*

1. *Przedmiot w kształcie rurki* (*66*) : vczyniwſzy piſzczałkę dziurawą [trestkę/ álbo iáką rurkę *SienHerb* 454a]/ włoż ieden koniecz w dziurę onego garncza/ á drugi koniecz ma być wpuſzczony do macicze oney niewiaſty *FalZioł* V 26v, V 26v.

a. *Dęty instrument muzyczny w kształcie rurki z otworami*, *którymi uchodzi wdmuchiwane przez ustnik powietrze*, *przybierając różne tony*, *wykonany z drewna*, *metalu*, *gliny*, *kości*, *trzciny*, *tchawicy ptaków*; *czasem być może trąba*; *fistula Murm*, *Mymer*[1], *BartBydg*, *Mymer*[2], *Vulg*, *Calag*, *Calep*, *Cn*; *tibia Mącz*, *Modrz*, *Calag*, *Vulg*; *arundo*, *calamus*, *canna*, *cicuta Cn* (*64*) : *BierEz* 12; *Murm* 187; *Mymer*[1] 14; fistula, pisczalka, etiam est instrumentum canendi ex cannis factum. *BartBydg* 59; Iakoż tego ieſt znak w piſczałkach, ktore cienkie cienko też piſkaią. zaſię miąſſze grubo. *GlabGad* C8; *Mymer*[2] 41; *LibMal 1547*/126, *1548*/143; *RejZwierz* 33v; weſzli w rádę náſzy [...] áby bez wſzego wſtydu zdrowiu pomocy ſzukáli á vbiegáli do zamku Walponá [...] dawſzy znáć wſzemu woyſku piſzczałkámi/ [...] Huſarzy nieczekáiąc piſzczałki viechali poćichu *BielKron* 309v, 20v, 23 [*2 r.*], 74; *Mącz* 129a [*2 r.*], 437c, 455c, 461a; Ták to wpoſluch ſzło/ iáko gdy przy kilká ſeth woiennych trąbách/ iedná piſzczałká śpiewa. *SkarJedn* 298; *Calag* 375b; *KlonŻal* B2v; *PudłFr* 32; *Calep* 421b, 1068a; *CiekPotr* 29.

W połączeniach szeregowych (*10*): ktorey kolwiek godziny vſlyſſyćie dzwięk trąby/ Piſſczałki/ Lutnie/ Fletniow/ y Arffy/ y Symffonału/ y wſſelákiey iney Muzyki/ pádniećie ná źiemię *Leop Dan* 3/5; *BielKron* 31; Calamus, Genus arundinis minor, quam arundo, Trzćiná którą w ſzáłámáye/ w ſurmy/ w dudy/ y w ynſze piſzczałki kładą. *Mącz* 31a, 455c; *RejPos* 297; *BielSpr* 16; *BudBib Ps* 150/4; *ModrzBaz* 52v, 55v; Lutnia/ y gęśle/ y bęben/ y piſzczałká/ y wino ieſt ná bieśiádách wáſzych *WerGośc* 212.

W charakterystycznych połączeniach: *piszczałka gliniana*, *łagodna*, *obzdłuż z rubinem*, *ostrego dźwięku*, *srebrna*, *zbudzając lud ku potykaniu*, *ze źdźbła owsianego*; *piszczałki dźwięk*, *głos*; *piszczałki słuchać*, *czynienie*; *piszczałkę czynić*, *przyprawić* [*na co*]; *piszczałką chwalić*, *dać znać*, *obierać*, *potrząsać*; *na piszczałce chwalić*, *uczyć się*; *piszczałki* (*piszczałka*) *rozno bęczą*, *brzmi* (*w uszach*) (*2*), *pięknie przepierują*, *śpiewa*; *śpiewać z piszczałką*.

Zwroty: »grać (*a*. trąbić) na piszczałce, w piszczałkę« [*szyk zmienny*] (*5*:*3*): Fistulo, Piſzczę/ Grám ná pyſzczałce *Mącz* 129a; *GórnDworz* B2v; *RejPos* 308; Ze wſzech ſtron nieprzyiaćiel/ podnioſł ná mię zbroię/ Chćiałby mię krwią pomázáć/ depcąc źiemię moię. Moſkwá zá vchem trąbi/ Tatárzyn w piſzczałkę *BielSat* Gv; *BielSpr* 12v; páſtérz śiedząc w chłodźie/ Gra w piſczałkę proſté pieśni *KochPieś*

34 [*idem*] *KochSob* 70; Gráliſmy wam ná piſzczałkách [*Cantavimus vobis tibiis*]/ á nie táńcowáliśćie *WujNT Luc* 7/32.

»na piszczałce piskać« (*1*): Potym Kolumbus chcąc ie Muzyką rychley vkroćić/ kazał śpiewáć/ thrąbić/ ná piſzczałkach piſkáć. *BielKron* 443.

Szeregi: »bęben a (i) piszczałka; bęben z piszczałką« (*9*;*1*): *RejRozpr* B; Bębny máią á piſzczałki zbudzáiąc lud ku pothykániu. *BielKron* 259v, 51, 260v; Biádá wam ktorzy wſtawacie ráno ku obżárſtwu á ku opilſtwu/ á bębęn á piſzczałká brzmi w vſzoch wáſzych. *RejPos* 82v, 350v; *RejZwierc* 63, [193], 194; *StryjWjaz* B4v. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 6 r.*]

»lutnia, piszczałka« (*1*): Brzmią lutnie/ brzmią piſzczałki [*Vulg Ps* 68/26]: á pánny vczćiwe W vſzy ludzkié podáią pioſnki oſobliwé. *KochPs* 98. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 2 r.*].

»skrzypice, piszczałka« (*1*): V nas Sláchtá ná ſkrzipicach/ ná piſzczáłkách nie grawa *GórnDworz* B2v.

»piszczałka albo struna« [*szyk 1*:*1*] (*2*): Bo pátrz y ná muzykę gdy iey kto ſłucha/ tedy ſnádnie wyrozumieć może ſthrunę álbo piſzczałkę kthora rozno bęczy/ bo y drugie głoſy wnet pomieſza. *RejZwierc* 16; *KochEpit* A2v.

»trąba (*a*. trąbienie) albo piszczałka« (*2*): Melina etiam genus tibiae acutissimi soni, Nieyáka trąbá álbo piſzczałká oſtrzego [*!*] dźwięku. Festus. *Mącz* 214b; *BietSpr* 31. [*Ponadto w połączeszeregowych 3 r.*]

Przen (*2*) : *RejZwierz* 105; Pirwey w cienką piſzczałkę Máro Bukoliká/ Spiewał/ hoynieyſzym wirſzem podał Georgiká. *StryjWjaz* A2v.

α. *Część składowa organów* (*1*) : (*nagi*) Orgány. (–) TO tu rozne piſzczałki/ pyęknie przepyeruią *RejZwierz* 105.

β. **[***Przyrząd z drzewa*, *rogu*, *kośći*, *tchawicy ptaka lub z gęsiego pióra do wabienia ptaków*: Piſzczałkę maſz mieć łábęćią ábo żorawią álbo ſárnią/ á od niewoley z ſtárey gęśi dobra: á tám maſz w niey przewierćieć dwie oce podle śiebie/ y maſz nárzędzić żeby o dwu głoſu piſzczáłá *CygMyśl* E.

Szereg: »piszczałka abo kuwiek«: Roſzczępem albo potrzaſkiem imuią śię máli ptacy gdy kto vmie piſzczałkę (ábo kuwiek iáko niegdźie zową) ná to przyprawić *Cresc 1571* 688 (*Linde*).**]**

2. *Tchawica* (*2*) : Zywicza ktora wypływa z wiſni/ w tyzannie roſpuſzczona á pita/ pierſi miękczy/ chropawoſć piſzczałki Dychawiczney [tcháwice *SienHerb* 215b] odwilża. *FalZioł* III 21c, III 42b.

3. *Wrzód* (*2*) : Fiſtula. Dye fiſtel Piſczałká ták rzekący wrzód. *Murm* 75; Fistula, piszczalka, est ulcus altum, profundum, angustum et callosum in corpore, assidue fluens etc. et accidit saepe ex vulnere male proviso *BartBydg* 58b.

Synonimy: **1**. *rurka*, *trestka*; **a**.**β**. *kuwiek*, *kwil*; **2**. *krztań*, *tchawica*; **3**. *wrzod*.

Cf **PISKAŁKA**, **PISZCZEL**

JBi